

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ: БІБЛІОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ

Проаналізовано стан дослідження проблем забезпечення виконання зобов'язань, проведено систематизацію дисертаційних робіт за напрямами розкритих у них проблем та економічних спеціальностей

Постановка проблеми. Огляд літературних джерел. Зобов'язання осіб, що впливають з умов договорів певного виду, передбачають належне і реальне їх виконання в установлений строк. Проте практика доводить: укладення договору ще не гарантує його виконання. Далеко не кожний суб'єкт господарювання має перевірених часом надійних партнерів. Способи забезпечення виконання зобов'язання (далі – ЗВЗ) стимулюють належне виконання договірних зобов'язань відповідно до норм чинного законодавства. Отже, чітке усвідомлення сутності та принципів застосування конкретних заходів забезпечення виконання господарських зобов'язань набуває сьогодні особливої актуальності.

Здебільшого дослідники звертають увагу на забезпечення виконання зобов'язання з правової точки зору, зокрема С.М. Андросов, О.І. Гелевей, Д.А. Гришин, А.С. Жила, О.А. Загорулько, Т.М. Карнаух, В.В. Кириченко, С.В. Нижний, О.О. Отрадна, І.О. Проценко, І.Й. Пучковська, В.М. Слома. На сьогоднішній день питання облікового відображення ЗВЗ піднімаються переважно в спеціалізованих періодичних виданнях практичного спрямування (Н. Андрєєва, А. Домашенко, Ю. Захарченко, С. Єфімов, І. Костенко, А. Пицик), але комплексні дослідження щодо організації та методики бухгалтерського обліку способів забезпечення виконання зобов'язання практично відсутні.

Метою дослідження є визначення стану дослідження проблем забезпечення виконання зобов'язання в правовому та економічному полі, а також виявлення тенденцій у дослідженні забезпечення виконання зобов'язання, проведення систематизації дисертаційних робіт за напрямами розкритих у них проблем.

Виклад основного матеріалу. Для аналізу загального обсягу дисертацій за даною тематикою, здійснено вибірку дисертацій, в назві яких зустрічається категорія забезпечення виконання зобов'язання або її складові, в національних бібліотеках України¹ та Російської Федерації². На основі отриманих результатів проведено аналіз дисертаційних досліджень в розрізі наукових ступенів та спеціальностей, а також виявлено ступінь висвітлення питань щодо способів забезпечення виконання зобов'язання у наукових роботах.

Здійснивши аналіз дисертацій, присвячених питанням забезпечення виконання зобов'язання, в розрізі наукових ступенів, захищених з 1995 по 2009 роки (див. табл. 1), можна зробити висновок, що серед 11 дисертацій України найбільша кількість наукових робіт (10 дисертацій) була захищена на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, що становить 90,91 % від загальної кількості; 1 дисертація – кандидата економічних наук (9,09 %). В Російській Федерації серед 9 дисертаційних робіт за юридичним напрямом було захищено 2 роботи на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, що становить 22,22 % від загальної кількості.

¹ Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.

² Российская государственная библиотека (Электронная библиотека) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sigla.rsl.ru>.

Таблиця 1. Аналіз дисертаційних досліджень з проблем забезпечення виконання зобов'язань в розрізі наукових ступенів та спеціальностей за економічним та юридичним напрямками в Україні та Російській Федерації

Ступінь	К-ть	Дослідники	Назва спеціальності	К-ть	%
1	2	3	4	5	6
Україна					
<i>Економічні науки</i>					
К.е.н.	1	О.М. Олексійчук	Статистика	1	9,09
<i>Юридичні науки</i>					
К.ю.н.	10	С.М. Андросов, О.І. Гелевей, А.С. Жила, О.А. Загорулько, Т.М. Карнаух, В.В. Кириченко, С.В. Нижний, І.О. Проценко, І.Й.Пучковська, В.М. Слома	Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право	8	72,73
			Господарське право; арбітражний процес	1	9,09
			Теорія управління; адміністративне право і процес;	1	9,09
Кількість	11	x	x	11	100
Російська Федерація					
<i>Юридичні науки</i>					
К.ю.н.	2	Аль-Джахфалі Ахмед, Алі Салім	Уголовний процесс и криминалистика; судебная экспертиза	1	50,0
			Судоустройство; прокуратура и адвокатура	1	50,0
Кількість	2	x	x	2	100

Така тенденція вказує на існування значного інтересу до проблем забезпечення виконання зобов'язань у представників юридичної науки. Це пов'язано з тим, що на сучасному етапі розвитку права виникає багато дискусій. Дослідження правового характеру мають не меншу роль в розв'язанні економічних проблем, які пов'язані з забезпеченням виконання зобов'язання в господарських відносинах.

Бібліометричний аналіз динаміки розвитку досліджень, присвячених проблемам забезпечення виконання зобов'язань протягом 1995-2009 років в Україні вказує на зростання уваги до даної проблеми вчених юридичної науки. Результати аналізу представлені на рисунку 1.

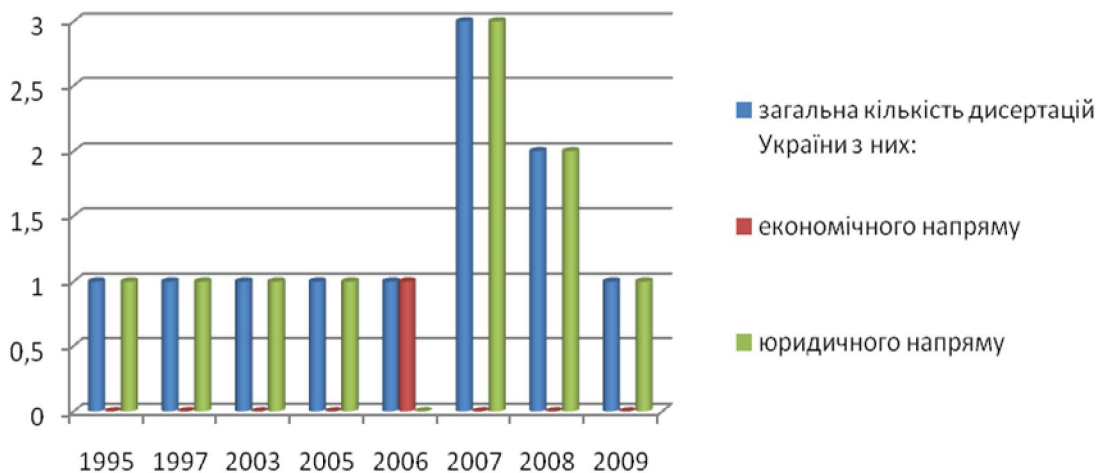

Рис. 1. Динаміка захисту дисертаційних робіт, присвячених проблемам забезпечення виконання зобов'язань (Україна)

За даними рисунку 1 найбільша активність досліджень проблем забезпечення виконання зобов'язання юридичного напрямку в Україні спостерігається у 2007 році, захищено 3 роботи на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.

Бібліометричний аналіз динаміки розвитку досліджень присвячених проблемам забезпечення виконання зобов'язання протягом 1992-2010 років в Російській Федерації вказує на незначну увагу до даної проблеми вчених юридичної науки та взагалі відсутність уваги представників економічної науки (рис. 2).

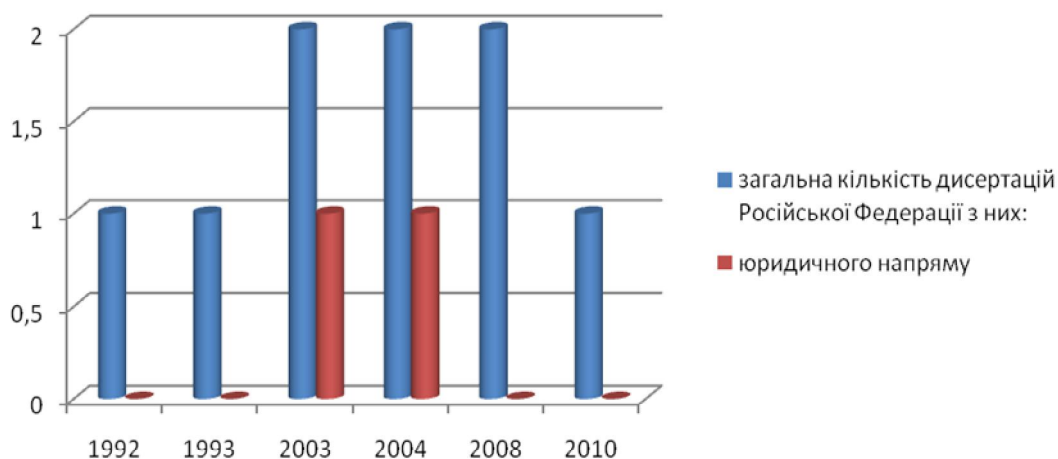

Рис. 2. Динаміка захисту дисертаційних робіт, присвячених проблемам забезпечення виконання зобов'язань (Російська Федерація)

Крім огляду авторефератів дисертацій, присвячених категорії “забезпечення виконання зобов'язання” проведено аналіз за кожним видом (способом) ЗВЗ, які визначені відповідно до Цивільного кодексу України³, а саме неустойка, порука, гарантія, завдаток, застава, притримання.

Для аналізу загального обсягу дисертацій, захищених на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора наук за різними спеціальностями, здійснено вибірку дисертацій, в назві яких зустрічається категорія “неустойка”. На основі зробленої вибірки виявлено 2 дисертації, захищені в Україні та 5 – в Російській Федерації (таблиця 2).

Таблиця 2. Аналіз дисертаційних досліджень за напрямом “неустойка” за науковими ступенями (1999-2006 рр.) в Україні та Російській Федерації

Ступінь	К-ть	Дослідники	Назва спеціальності	К-ть	%
1	2	3	4	5	6
Юридичні науки					
Україна					
К.ю.н.	2	О.І. Гелевей, О.О. Отрадна	Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право	2	100 %
Кількість	2	x	x	2	100 %
Російська Федерація					
К.ю.н.	5	В.А. Вятчин, Д.А. Гришин, Ю.В. Долматова, А.І. Коновалов, Є.М. Маликова	Гражданское право, семейное право, гражданский процесс, международное частное право		
Кількість	5	x	x	5	100 %
Загальна кількість	7	x		5	100 %

³ Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua-tenders.com/legislation/codes/23703>

Здійснивши аналіз дисертацій, захищених за напрямом “неустойка” за науковими ступенями, можна зробити висновок, що всі сім дисертацій України та Російської Федерації захищені на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Така тенденція вказує на існування незначного інтересу до проблематики неустойки у представників юридичної та економічної науки. Хоча саме вивчення економічного напрямку неустойки, підходи до врегулювання основних проблем її представниками, дозволить встановити напрями дослідження в економічній галузі знань для вирішення основних проблем управління нею та її облікового відображення.

У дисертаційних роботах розкриваються питання юридичної природи неустойки і її змісту, визначення місця неустойки в системі цивільно-правових видів забезпечення виконання зобов'язання, проводиться комплексний аналіз основних теоретичних і пов'язаних з ними практичних питань реалізації неустойки в умовах свободи договору.

За ключовим словом “пеня” на основі вибірки не виявлено жодної дисертації, захищеної в Україні, натомість в Російській Федерації захищено дві дисертаційні роботи на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Вивчення економічної суті пені, розгляд підходів щодо врегулювання основних проблем відображення її в обліку, дозволить виявити проблемні питання та здійснити спроби їх вирішення.

За досліджуваний період (з 1984 по 2008 роки) за ключовим словом “штраф” в Російській Федерації було захищено 24 дисертаційні роботи, з них 14 дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (питома вага у загальній структурі становить 58,33 %). В Україні було захищено 3 дисертаційні роботи, з них 2 дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (питома вага у загальній структурі становить 66,67 %).

Для аналізу загального обсягу дисертацій, захищених за ключовим словом “порука” за різними спеціальностями здійснено вибірку дисертацій, відповідно до якої встановлено, що за 1983-2009 роки в Російській Федерації було захищено 22 дисертаційні роботи, з них 20 дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (питома вага у загальній структурі становить 90,90 %), та жодної дисертаційної роботи на економічну тематику. В Україні за досліджуваний період (з 2003 по 2008 роки) було захищено 3 дисертаційні роботи на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук та жодної з економічного напрямку (табл. 3).

Таблиця 3. Аналіз дисертаційних досліджень за напрямом “порука” в розрізі наукових ступенів в Україні та Російській Федерації (1983-2009 рр.)

Ступінь	К-ть	Дослідники
1	2	3
Україна		
К.ю.н.	3	О.В. Михальнюк, Т.Б. Ніколаєнко, П.М. Федосєєв
Кількість	3	x
Російська Федерація		
<i>Юридичні науки</i>		
К.ю.н.	20	Д.О. Алексєєнко, Д.А. Баликін, Ван Хайянь, С.Г. Гришин, О.М. Єгорова, М.О. Звягинцева, В.В. Кресс, Н.О. Максимович, О.В. Медведева, Є.О. Мельник, В.В. Паплинський, К.М. Предеїн, А.А. Сайфутдинов, Н.О. Свалова, О.М. Свириденко, Є.В. Слукіна, С.О. Тараканов, М.М. Федоров, А.А. Чуниха, А.Б. Щербаков
Кількість	20	x

Аналіз тематики дисертаційних досліджень в рамках спеціальностей економічних та юридичних наук свідчить про відсутність дисертаційних робіт економічного напрямку з проблем поруки та незначну зацікавленість до цього питання з боку юридичних наук.

З метою визначення нових напрямів наукових досліджень за ключовим словом **“гарант”** проведено ґрунтовний аналіз дисертаційних досліджень, які були захищені в Україні вченими юридичної та економічної наук. За досліджуваний період (з 1973 по 2010 роки) в Україні захищено 87 дисертаційних роботи, з них 13 дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора та кандидата економічних наук (14,94 %), 49 дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора та кандидата юридичних наук (56,32 %). В Російській Федерації було захищено 271 дисертаційну роботу, з них 21 дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (питома вага у загальній структурі становить 7,75 %), 175 дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора та кандидата юридичних наук (питома вага у загальній структурі становить 64,57 %).

Бібліометричний аналіз динаміки розвитку досліджень за напрямом “гарант” протягом 1984-2010 років в Російській Федерації вказує на зростання уваги до даної проблеми вчених як економічної так і юридичної наук (рис. 3).

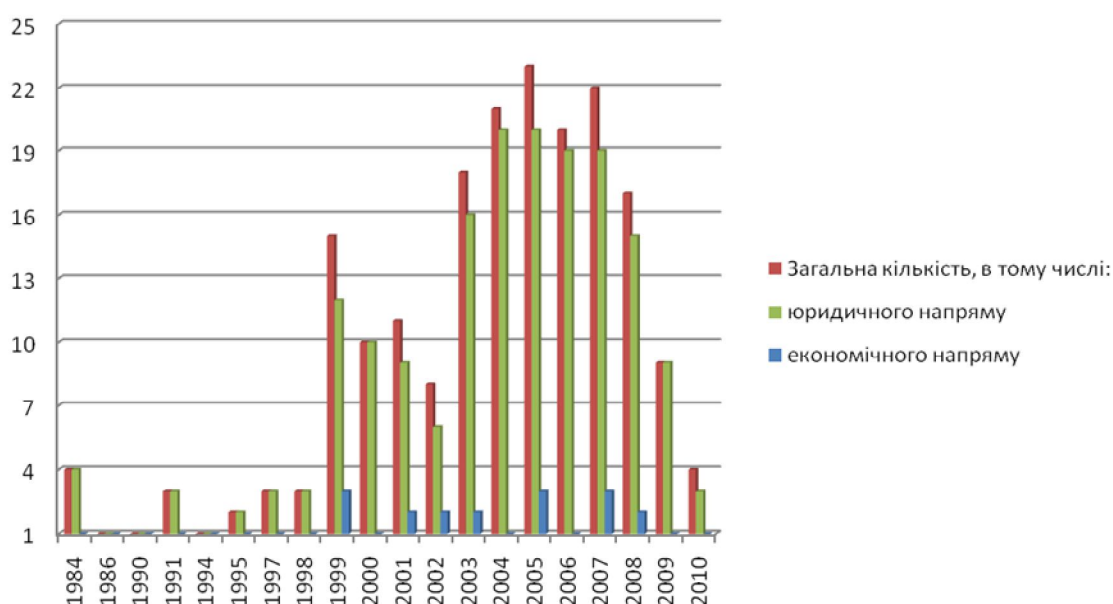

Рис. 3. Динаміка захисту дисертаційних досліджень за напрямом “гарант” (Російська Федерація)

Варто зазначити, що увага з боку вчених зростає з 1999 року. Найбільшу кількість дисертаційних досліджень за ключовим словом “гарант” виконано у 2005 році, а саме 23 дисертаційні роботи, з них 20 за юридичним напрямом та 3 за економічним.

Аналіз тематики дисертаційних досліджень в рамках спеціальностей економічних та юридичних наук вказує на зростання зацікавленості науки у вирішенні проблем, пов’язаних з правовим та обліковим регулюванням даного виду ЗВЗ.

Проведено бібліометричний аналіз дисертаційних досліджень щодо застави, які були захищені в Україні. Об’єктом проведеного аналізу є суцільна вибірка дисертаційних досліджень українських вчених в період з 1995 по 2009 роки за ключовим словом “застава”. Протягом даного періоду вченими України підготовлено та захищено 13 дисертацій економічного та юридичного напрямів (табл. 4).

За досліджуваний період в Україні було захищено 13 дисертаційних робіт економічного та юридичного спрямування, з яких 2 дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, що становить 15,38 % в загальній структурі робіт, а також 11 робіт – кандидата юридичних наук, що становить 84,62 %.

Таблиця 4. Аналіз дисертаційних досліджень щодо застави в розрізі наукових ступенів за 1995-2009 рр. (Україна)

Ступінь	К-ть	Дослідники
1	2	3
<i>Економічні науки</i>		
К.е.н.	2	В.А. Костюк, Т.О. Сірош
Кількість	2	х
<i>Юридичні науки</i>		
К.ю.н.	11	О.І. Виговський, Т.В. Данченко, Ю.В. Донченко, М.М. Дякович, О.С. Кізлова, Д.О. Мальцев, С.В. Нижний, І.Й. Пучковська, В.Д. Сидор, Ю.В. Шевцова, Т.С. Шкрум
Кількість	11	х
Загальна	13	х

Варто зазначити, що проблеми заставних операцій були підняті в дослідженнях, виконаних в межах наступних спеціальностей:

- економічні науки: гроші, фінанси і кредит;
- юридичні науки: теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень; цивільне право і цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право; земельне право, аграрне право, екологічне право: природо ресурсне право; кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза.

Наступним кроком бібліометричного аналізу є динаміка розвитку досліджень, присвячених проблемам застави протягом 1995-2009 років в Україні, яка вказує на зростання уваги до даної проблеми вчених економічної та юридичної наук (рис. 4).

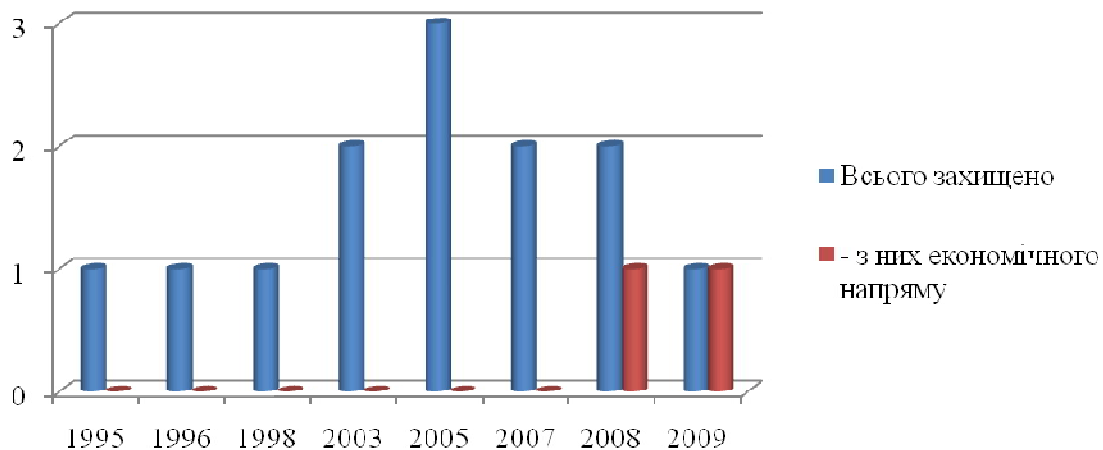

Рис. 4. Динаміка захисту дисертаційних досліджень з питань застави в Україні за 1995-2009 рр.

За досліджуваний період в Російській Федерації було захищено 20 дисертаційних робіт економічного спрямування, з яких всі дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Проаналізовано динаміку розвитку досліджень присвячених проблемам застави в економічному середовищі протягом 1996-2010 років в Російській Федерації. Варто відзначити зростання уваги до даної проблеми вчених економічної та юридичної наук (рис. 5).

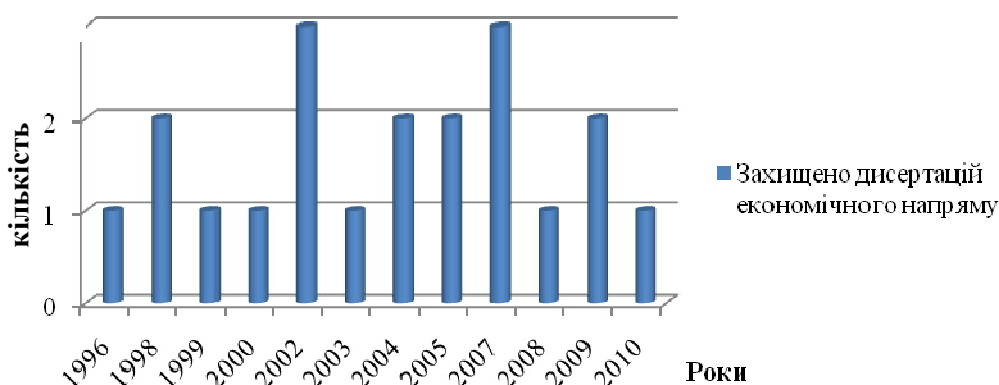

Рис. 5. Динаміка захисту дисертаційних досліджень, присвячених проблемам застави (Російська Федерація)

За досліджуваний період (з 1989 по 2010 роки) за напрямом **“притримання”** в Російській Федерації було захищено 57 дисертаційних робіт, з них 1 дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (питома вага у структурі - 1,75%), 6 дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (10,53%). В Україні було захищено 3 дисертаційні роботи на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (табл. 5).

Таблиця 5. Аналіз дисертаційних досліджень за напрямом **“притримання”** в розрізі наукових ступенів в Україні та Російській Федерації (1989-2010 рр.)

Ступінь	К-ть	Дослідники
1	2	3
Україна		
К.ю.н.	3	О.А. Іваненко, Т.М. Карнаух, Д.В. Соколянський
Кількість	3	x
Російська Федерація		
<i>Економічні науки</i>		
К.е.н.	1	Лукс Вольфганг
Кількість	1	x
<i>Юридичні науки</i>		
К.ю.н.	6	О.Г. Лазаренкова, О.П. Марисина, С.В. Сарбаш, О.М. Труба, М.В. Южанин, Л.М. Якушина
Кількість	6	x
Загальна к-ть по Росії	7	x

З метою визначення проблем, які стосуються притримання в Україні, проведемо більш глибокий аналіз наведених дисертаційних досліджень. Відповідно до даних електронного фонду офіційного сайту Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського проаналізовано автореферати О.А. Іваненко, Т.М. Карнаух, Д.В. Соколянського.

Об'єктом в усіх дослідників виступають правовідносини, які виникають під час забезпечення притриманням виконання цивільно-правових зобов'язань, в результаті реалізації кредитором права на притримання. Предметом є притримання як спосіб забезпечення виконання зобов'язань, сутність, правова природа і зміст договору притримання у цивільному праві України. Мета досліджень полягає у визначенні правової природи притримання та

особливостей його застосування, з'ясуванні поняття та значення договору притримання в сучасних умовах, а також у розробці пропозицій щодо удосконалення норм чинного законодавства, які регламентують даний спосіб забезпечення виконання зобов'язань. Проведений аналіз вказує, що дослідження притримання є достатньо поверхневими та потребують уваги з боку науковців.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Застосування бібліометричного методу до аналізу дисертаційних робіт виконаних вітчизняними та російськими науковцями дозволяє зробити наступні висновки:

1. Аналіз динаміки досліджень питань забезпечення виконання зобов'язання показує підвищення зацікавленості науковців у 2004-2008 роках, зокрема застави (в Україні у дисертаціях юридичного напрямку О.І. Виговського, Т.В. Данченко, Ю.В. Донченко, М.М. Дякович, Д.О. Мальцева, С.В. Нижного, В.Д. Сидор, Ю.В. Шевцової) і притримання (в Україні у дисертаціях юридичного напрямку О.А. Іваненко, Т.М. Карнаух, Д.В. Соколянського, в Росії у дисертаціях юридичного напрямку О.Г. Лазаренкової, О.П. Марисиної, О.М. Труби).

За досліджуваний період дисертації економічного напрямку були захищені лише за такими видами забезпечення виконання зобов'язань, як застава (дисертації В.А. Костюк на тему "Іпотечне кредитування із заставою земельних ділянок сільськогосподарського призначення" та Т.О. Сірош на тему "Оцінка заставного майна в системі кредитування") та притримання (дисертація Л. Вольфганга "Современная стратегия завоевания и удержания национальных рынков: на примере маркетинга торговых марок в Японии").

2. Аналіз тематики дисертаційних досліджень в рамках спеціальностей економічних та юридичних наук вказує на зростання зацікавленості юридичної науки України у вирішенні проблем забезпечення виконання зобов'язання в господарських відносин. Щодо економічної науки, то варто зазначити, що питанню обліку, контролю та відображенню у звітності не приділено достатньо уваги з боку науковців.

3. Зважаючи на існуючі проблеми обліку способів забезпечення виконання зобов'язання та висвітлені у наукових працях проблеми правового регулювання, визначено перспективні напрями дослідження, а саме: трактування сутності видів забезпечення виконання зобов'язань в економічній науці, особливості та проблеми бухгалтерського обліку для формування інформаційної системи, яка надасть змогу приймати обґрунтовані управлінські рішення, та висвітлення такої інформації у звітності.